

СИРИЯ НА КРЪСТОПЪТЯ НА БЛИЗКОИЗТОЧНИТЕ ИНТЕРЕСИ

Ахмад Мохсен Мансур, докторант

Последното десетилетие на изминалия век е важен етап в историческото развитие на арабските страни. То съвпада по време с формирането на новата структура на международните отношения, на новия световен ред. Но днешните международни отношения в този регион са все още в състояние на трансформация, чийто завършък, и даже основно направление, далеч не са ясни. Това се дължи на няколко обстоятелства.

Най-напред, продължава израелско-арабският конфликт, който вече се проявява не толкова като междудържавно противопоставяне, колкото като трансгранична конфронтация. Срещу Израел се борят различни легални и тайни обществени и политически формирования и въоръжени организации, разположени на територията на различни държави, в това число на самия Израел, и вдъхновявани от патриотични и религиозни идеи. Вместо арабски междудържавен алианс, срещу Израел води борба една хетерогенна международна съпротива. Изкушението – и първата реакция на Запад – е тя да бъде наречена терористична. Но това ще е политическа, а не сериозна политологична оценка. Истината е, че борбата се води срещу политиката на Тел Авив и САЩ, която се смята за враждебна на арабските интереси.

На второ място, арабските държави, или по-голямата част от тях, официално се разграничават от въоръженото насилие, но това им носи вътрешен дискомфорт. Те се оказват в трудното положение на разкаяли се грешници, които тайно продължават да грешат и всячески се опитват да отклонят обвиненията от себе си. В същото време те не могат да се защитят с изпитаните правно-политически аргументи на национално-освободителната борба и борбата срещу израелската агресия. Защото сега съдникът не е биполярния свят, не Движе-

нието на необвързаните, не е даже ООН. Съдникът е друг, той диктува правилата за поведение и даже терминологията на диалога. Ето защо те са разединени, несигурни и трудно контролират събитията, които стават около тях и в самите тях.

На трето място, днес блискоизточният проблем, поради засилените процеси на глобализация (и съпротивата срещу нея) изпитва най-разнообразни регионални и трансконтинентални влияния. За това стана дума и в по-горните глави, но тук е от значение да отбележим, че в района се кръстосват интересите на стари и нови центрове на сила, центробежни и центростремителни тенденции, духовни, политически и икономически влияния.

В резултат на историческите обрати през последните 100 години, и под натиска на днешните въздействия, арабският свят е в аморфно състояние и като държавна организация, и като регионално взаимодействие. Някои от създадените, досега популярни институции изживяват времето си, други трудно се приспособяват към новите условия и реалности, трети възникват и изчезват. Вследствие на това се губи общата представа, как в крайна сметка ще изглежда новото мирно устройство в блискоизточния регион.

Въпросът за временните параметри на преходното състояние на системата на международните отношения в Близкия Изток остава неясен, неговото преструктуриране, ако някои го смятат за започнало, се намира в съвсем първоначален стадий. Ясно е, че решаването на блискоизточните проблеми изисква коренна промяна на политическия климат в региона, което обаче може да се реализира единствено чрез разрешаване на израелско-арабския конфликт на трайна основа и формирането на устойчива схема за регионална сигурност.

Каква е ролята на Сирия в този процес?

Без преувеличение може да се каже, че в днешно време сирийската държава притежава редица характеристики, които и придават знаково значение както за разрешаването на израелско-арабския конфликт, така и за отношенията на Близкия изток с останалия свят. Сирия може да се окаже ключът към съдбовни събития, които непредвидимо ще променят политическия облик на региона. За Сирия се твърди, че без нея може

да бъде започната война, но не може да бъде сключен мир. Тази оценка е своеобразно признание на ролята на страната в региона и за нейните възможности да влияе върху развитието на събитията. Тя е доказала, че умее да провежда самостоятелен курс на междуарабската сцена и да участва активно в международните дела. Сирия има статут на регионална държава, притежаваща ефективни лостове на въздействие върху хода на мирния блискоизточен процес, върху ситуацията в региона и особено в Ливан, върху решаването на палестинския въпрос. Дамаск е признат за опитен посредник в преговори, който поддържа тесни контакти с лидерите на редица страни в света. Всичко това е причина великите държави да се съобразяват със сирийската позиция по отношение на процесите в Близкия Изток и по основните регионални проблеми.

Този международен авторитет на Сирия има историческа традиция, кореняща се в дълбоката древност. Сирия осъществява важна евразийска търговска и стратегическа връзка между хети, перси, египтяни, вавилонци, индийци. Тя е един от центровете на елинския свят, важно предмостие на напредничавата гръцка култура към Азия. Впоследствие през Сирия велики религии като християнството и ислямът завладяват Европа и Азия. Дамаск е основен културен център на Халифата. В Сирия се зараждат национално-освободителни и реформистки идеи през османския период. Напредничавото сирийско общество отхвърля колониализма, бори се за независимост, демократични права и свободи. Независимо от превратностите през втората половина на ХХ в. Сирия си извоюва име на последователен защитник на арабските национални интереси.

Сегашният престиж на Сирия е в значителна степен обусловен от 30-годишното управление на Х. Асад. По това време страната успява да избегне политически сътресения, и въпреки огромните разходи за отбраната, постига сериозна икономическа стабилност. С идването на власт на Асад през 1971 г. на практика започва нов етап във вътрешната и външната политика на страната. Неговият политически курс получава широка подкрепа, поради факта, че успява да коригира редица

грешки, допуснати от управляващата партия Баас. Асад провежда своята реформаторска дейност значително по-уравновесено. В сферата на външната политика той провежда повнимателна и гъвкава линия. Това проличава най-ясно след октомврийската война през 1973 г. Сирийският лидер се придържа към избягването на пряка военна конфронтация с Израел и към преместването на основния фронт на юг от Ливан. Лозунгът за арабско единство Асад успява да изпълни с конкретно съдържание – възстановяване на антиизраелския фронт на арабите с водещата роля на Сирия.

Положението на Сирия като държава, фактически оглавяваща „Фронта на отказа“ срещу Израел, ѝ осигурява постъпление на материални и финансови средства от арабския свят, на съветско оръжие при облекчени условия и повишава интереса към страната на международната сцена. По този начин Сирия разширява рамките за политическо маневриране във вътрешен и в международен аспект. От друга страна обаче, активното икономическо и политическо сътрудничество на Сирия с Ливан и с Иран, връзките с радикалните организации на палестинското движение, подкрепата за Кюрдската работническата партия, с водещи организации на иракската опозиция водят до влошаване на отношенията на Сирия със САЩ. Западноевропейските държави не приемат и въоръжената намеса в Ливан след 1976 г. и включват Сирийската арабска република в списъка на държавите, подкрепящи международния тероризъм. Срещу нея са наложени и икономически санкции. Влошават се и отношенията на Сирия със страните от Съвета за сътрудничество на арабските държави, които от 1986 г. прекратяват финансовата си помощ за страната, възлизаща на 1,5 млрд. долара годишно. Изострят се и разногласията с Ирак, Йордания и Турция, в резултат на което в края на 80-те години се наблюдава тенденция към частично изолиране на страната.

В създалата се ситуация Асад се проявява като блестящ геополитически стратег. Като осъзнава дълбочината и необратимостта на геополитическите промени в света в края на 80-те и началото на 90-те години, Асад реагира по принципен и в същото време гъвкав начин на събитията в Персийския залив

(1990–1991 г.). Той застава твърдо на страната на Кувейт и силите на антииракската коалиция, ръководена от САЩ. През март 1991 г. той става един от инициаторите на т. нар. Дамаска декларация, която предвижда създаването на „Арабска система за сигурност“ в района на Залива – опит за формирането на военно-политически съюз.¹ Въпреки неуспехът на този опит, Дамаск сполучва да излезе от изолацията, да подобри отношенията със САЩ и със Западна Европа, с арабските монархии и с Египет, да осигури опрощаването на част от външния дълг и др. изгоди. Заедно с това Асад съумява да запази специални отношения с двама стари съюзника – Русия и Иран. Военно-техническото сътрудничество с Русия достига връхна точка през 90-те години. По време на посещението си в Москва (юли 1990 г.) сирийският президент се проявява като многопланов и трезв политик, постигайки оптимално ниво на стратегическото сътрудничество с руската страна. Той се ръководи от схващането, че създадената от него устойчивост във взаимоотношенията между двете държави може да послужи за добра основа в политиката на неговите бъдещи приемници.

Трезвостта на президента Асад се съчетава с праволинейност и твърдост, когато се налага да отстоява принципни положения на суверенитет, независимост и законни права на страната. Въпреки различните оценки и мнения на чуждестранни партньори, всички приемат, че това повишава уважението към него като предвидим и равнопоставен партньор. Това допринася той да се превърне в една от ключовите фигури в процеса за мирно уреждане на близоизточния въпрос. През октомври 1991 г. той се включва в този процес, заявявайки, че мирът за Сирия е стратегически избор.² Асад обаче има и предварително обмислени резервни варианти при евентуална промяна на позициите на Израел и САЩ, тъй като не може да позволи Тел Авив да отнеме Голанските възвишения от Сирия. По време на неофициалните сирийско-израелски преговори в края на 1992 г., въпреки известното сближаване на позициите, не се стига до подписването на споразумение. Основното разногласие не е толкова връщането на Голанските възвишения на Сирия, което Израел принципно приема, а границите на те-

риторията, която той да върне. Това е тясно свързано както с конкретни технически съображения за сигурността на двете страни, така и с принципен аргумент – резолюция 242 не трябва да бъде коригирана на двустранна основа, а международната воля да бъде изпълнена цялостно и пунктуално.

Парламентарните избори в Израел (17 май 1999 г.) и изборът на нов министър-председател откриват редица възможности за благоприятни развития в региона. Новото правителство на Барак, сирийските власти и палестинските ръководители демонстрират явен интерес към преодоляване на настъпилото след 1996 г. блокиране на мирните преговори и довеждането им до окончателен резултат. Нещо повече, сирийският президент публично заявява, че Барак е човек с когото може да се върши работа.³

На практика Сирия и Израел все още са в състояние на война. Прекъснатите израелско-сирийски мирни преговори през 1996 г. очакват да бъдат възобновени. Около окупираните от Израел територии в южен Ливан тече постоянна локална война. Не се изпълняват стриктно и подписаните споразумения между Израел и Палестинската автономия. Критичните теми за бъдещето на Йерусалим, за международно-правния статут и границите на бъдещата палестинска държава, за палестинските бежанци и др. продължават да внасят съмнение, че са възможни бързи, лесни и резултатни преговори.

Известно е, че Ливан е един от козовеите на Сирия в преговорите с Израел. По време на официалното посещение на министър-председателя на Ливан Селим Хос в Дамаск (октомври 1999 г.), двете страни подписват споразумение за широко сътрудничество и координиране на действията в различни сфери, вкл. и в областта на външната политика.⁴ Те си обещават и взаимна подкрепа в каквито и да било обстоятелства. Това е продължение на Договора за братство, приятелство, сътрудничество и дружба сключен между двете държави през 1994 г. По този начин Сирия укрепва своите позиции, представяйки и двете страни на преговорите с Израел. Това разбира се има и негативна страна – напълно е възможно Ливан в даден момент да промени своята външнополитическа

стратегия, и независимо от историческите ѝ връзки със Сирия, да се стреми в да се превърне в самостоятелен играч в блискоизточния процес. Подобно развитие на нещата, както и подписването на израелско-палестинско споразумение ще отслаби позициите на Сирия, но на този етап тя защитава своите интереси твърдо и неотстъпчиво.

Преговорите между Сирия и Израел се възобновяват на 15 декември 1999 г. Те се провеждат във Вашингтон с участието на премиера на Израел Барак и министъра на външните работи на Сирия Ф. Шараа. Преди преговорите Барак подчертава, че Израел е готов да работи заедно със сирийските партньори да създадат различен Близък Изток, в който нациите ще живеят в мир, добросъседство и уважение. Това е обнадеждаващ анонс, особено при създадалата се вътрешнополитическа ситуация в Израел, където противниците на принципа – „мир срещу територия“ – рязко нарастват. Сирийският представител обаче остава твърдо на принципната позиция, че мирът за Сирия може да означава единствено връщането на всички нейни окупирани земи. Той специално подчертава, че връщането на сирийските земи би сложило началото на междуцивилизационен диалог и достойна мирна конкуренция във всички сфери – политическата, културната, научната и икономическата. Дамаск отваря вратичка за известен компромис за урегулирането на отношенията с Израел, като не третира връщането на териториите като предварително ултимативно условие за каквото и да било сътрудничество.

Според някои политически наблюдатели това е свързано с вътрешнополитическите събития в Сирия. Президентът Х. Асад подготвя страната за акта на предаване на властта на своя син Башар. Това предизвиква острата реакция на привържениците на брат му Рифат Асад, изгнаник във Франция от 1986 г., довела до кървава схватка (убити са 52 души) през октомври 1999 г. Рифат Асад е привърженик на либералните реформи и е за сключването на мир с Израел. По този начин президентът Х. Асад от една страна иска да демонстрира стремеж на Сирия за мир, за да лиши привържениците на своя

брат от аргументи, но от друга изпитва притеснение, че едно подписване на договор за мир с Израел ще усложни вътрешнополитическото положение, тъй като ще предизвика недоволство сред голяма част от сирийското население. Това е съвсем естествено, като се има предвид, че 130 хил. души са напуснали своите домове, по времето на окупацията на Голанските възвишения от Израел, а този брой нараства на 400 хил., за което Сирия изисква финансови компенсации и възстановяване на селищата, разрушени от окупаторите. Съществуват и други проблеми в сирийско-израелските отношения, като напр. проблемът с водните ресурси – този проблем е свързан както с граничната линия, така и с гарантиране на сигурността. Преговорите през декември 1999 г. се прекратяват, поради невъзможността да се постигне какъвто и да било компромис.

Все пак, в резултат на специални усилия, положени и от сирийска страна, през септември 1999 г. се подписват израелско-палестинските споразумения от Шарм ел Шейх и се провежда международната конференция по Близкия Изток в Осло (1–2 ноември 1999 г.). Конференцията дава нов импулс за серия многостранни и двустранни арабско-израелски и междуарабски срещи на различни равнища с активното посредничество на САЩ и Западна Европа, най-вече на Франция. Тези важни от гледна точка на разблокиране на блискоизточния процес събития обаче не водят до желания успех. Предвиденият за 15 ноември 1999 г. втори етап за предислокация на израелските войски (предаване под пълен или частичен контрол на Палестинската автономия на 5% от територията на западния бряг на река Йордан), с което Сирия лично се ангажира, не се материализира.

Хафез Асад умира на 10 юни 2000 година и поста се поема от сина му Башар Асад. Известно е, че сирийските ръководни кръгове считат, че Башар е твърде неопитен да поеме ролята лидер на нацията по редица причини, но най-вече поради факта, че бидейки дълго време в чужбина не е запознат с особеностите на политическите интриги в Дамаск (синът на Асад живее във Великобритания, където завършва медицина). Връщайки се в родината си обаче, Башар Асад прави стремител-

на военна кариера, достигайки чин полковник от въоръжените сили на Сирия. През 1998 г. той започва да отговаря за сирийските дела в Ливан – зона от изключителен интерес за страната (в Ливан има около 15 хил. сирийски военни, въпреки Резолюция 1559 на Съвета за сигурност ООН за тяхното изтегляне). Този интерес се определя не на последно място поради търговските и контрабандни пътища, които носят големи приходи на Дамаск, и част от които постъпват в личните сметки на някои сирийски фамилии. Преходът към властта преминава без сътресения. В деня на смъртта на Хафез Асад сирийският парламент внася поправка в конституцията за намаляване на възрастовата граница на кандидатите за президент от 40 на 34 години (възрастта на наследника). След това депутатите единодушно избират Башар Асад за президент, а малко по-късно се провежда и референдум, на който това решение е подкрепено от 97% от избирателите. По мнението на наблюдателите засега Башар се справя успешно със задачата за запазването на властта, тъй като няма данни за никакви конфликти в ръководството на Сирия, а самият президент твърдо е решил да не допуска такива.

Израел храни известни надежди, че ще се разбира по-лесно с новото сирийско ръководство, но в едно от своите първи интервюта Б. Асад заявява, че преди сключването на каквито и да било споразумения с Израел, Сирия ще настоява за връщането на Голанските възвишения. Това повторение на твърдата и постоянна позиция на Сирия не дава надежда в близко бъдеще да бъде подписано каквото и да било споразумение с Израел, въпреки че моментът е особено подходящ. Сирийското направление има особено значение за израелската страна, тъй като след поредното изостряне на отношенията с палестинците, трябва да започне нов диалог с тях. Все пак, с идването на власт на Башар Асад има надежди да се промени сирийският подход към проблема за сключването на мирен договор с Израел. Като млад лидер той не е свързан с историческото и психологическо бреме на Шестдневната война, което му дава възможност за по-широки маневри.

Особено показателна в това отношение е програмната реч на министъра на външните работи Ф. Шараа, който запазва своя пост и при новия президент. През януари 2000 г. на конференцията на Съюза на арабските писатели той говори за бъдещето на израелско-сирийските отношения. В речта се казва, че макар Израел да запазва военно превъзходство над арабите, изходът не е във военната надпревара, и че Сирия се стреми да обърне тази конфронтация в политическо, икономическо, търговско и културно съревнование. По такъв начин ще се положи основата за нов подход към регулирането на сирийско-израелските отношения. Според Шараа, сирийската страна не вижда военна възможност за решаването на проблема, но и политическото решение ще зависи не само от позициите на двете страни, а от успешното развитие на мирния процес в Близкия Изток като цяло.⁵

След големите международни промени в началото на 1990те години се създава впечатление, че отношението на САЩ към Сирия е „функция“ на диалога между Дамаск и Тел Авив. Внушението е, че докато Сирия проявява добра воля в мирния процес, Вашингтон ще реагира съответно доброжелателно. Действително, в периода 1991–1996 г. не се наблюдава бурна динамика в амеркано-сирийските отношения. Но истината е друга, и не е трудна за откриване. САЩ внимателно следят действията на Сирия, не само преговорите с Израел, но преди всичко контактите и с другите регионални и извън-регионални партньори. Това е своеобразно доказателство за нейната важна роля като близоизточен и международен фактор. Основно значение има нейната независимост от Вашингтон, собствената позиция по актуалните международни проблеми и способността ѝ да въздейства върху решаването им.

Най-голямо значение в тази връзка има самостоятелния курс на Сирия във връзка с израелско-арабския конфликт. Нейното включване в мирния процес, както другите участници добре виждат, не се вписва в правилата на поведение, диктувани от „новия световен ред“. Самият факт, че Дамаск отказва да възприеме правния и политически код на „новия ред“, настройва подозрително Съединените щати. Тя веднага

е включена в „черния списък“ на т.нар. държави-нарушители, представляващи заплаха за националната сигурност на хиперсилата. Предявени са стандартни обвинения – подкрепа на тероризма, разработка на собствено оръжие за масово унищожение, нарушение на режима на неразпространяването на ядрено оръжие. Фрапантно звучат обвиненията към Сирия, почиващи на косвени „доказателства“, сравнени с пълната увереност на световната експертна и политическа общност, че Израел отдавна разполага с ядрени бойни средства.

В доклад на ЦРУ, предоставен в съкратен вариант на американския сенат, се изразява загриженост във връзка с намеренията на Сирия да се снабди с ядрено оръжие. Предполага се, че Дамаск преследва строго секретни планове, целящи приспособяването на значително модернизирани в последно време ракети със среден радиус на действие за използване с ядрени бойни глави от най-опростен вид. Според западни тайни служби Сирия разполага със стотици ракети от типа Frog, Scud и SS-21. На Сирия се е удало да произвежда части за руските ракети Scud от по-ново поколение и да изнася готови ракети за трети страни, между които по непотвърдени данни – Египет. В доклада се прокрадва открита нелепост, че за целта са били предвиждани „старите ракети SA-2 и SA-5“, които, както е известно, са противосамолетни (зенитни) оръжия, и дори при модернизация и реконструкция не са подходящи за бойни глави с химически заряди. От друга страна, ракетите Scud-5 освен по-големия им обхват, могат да бъдат снабдени с далеч по-добра система за управление. Някои експерти предполагат, че Сирия работи така интензивно за своето въоръжаване, защото се подготвя за евентуална предстояща война в Близкия Изток.

Други обаче са на мнение, че сирийското ръководство използва капацитета си в областта на оръжията за масово поразяване като коз в евентуални мирни преговори с Израел. Ако Израел е готов да съкрати ядрения си потенциал, Сирия ще ограничи своето въоръжаване в областта на химическите бойни вещества. Според сирийската военна доктрина химическо оръжие ще бъде употребено само срещу Израел и единствено

в случай на пълномащабна агресия на тази държава срещу Сирия. В някои изследвания се споменава, че Сирия разглежда военнoстратегическия паритет с Израел като жизнена необходимост. При това, тя не възприема този паритет като буквално равенство с много по-напредналия в технологично отношение противник, а единствено като способност да му бъдат нанесени неприемливи загуби, което би го въздържало от агресия.⁶ Правомерността на подобен подход е доказана от многобройните договори и споразумения между Съветския съюз (по-късно Русия) и САЩ за ограничаване на нападателните оръжия, предотвратяване на ядрена война и укрепване на доверието между двете държави. Съгласно докладите на ЦРУ и на СВР на Руската Федерация, Сирия не притежава нито биологическо, нито ядрено оръжие, но има потенциални възможности за неговото придобиване или разработване. Например, в Сирия има ядрен реактор за изследователски цели с ниска мощност, създаден от руски специалисти. Теоретически той би могъл да се използва за производството на плутоний за атомни бомби.

Напрежението между Сирия и САЩ с нова сила избухва след въоръжената инвазия на „коалицията на желязците“ в Ирак през март 2003 г. Малко по-рано, през февруари президентът Джордж У. Буш прави сондажно изказване, че има „позитивни сигнали“ за сирийско сътрудничество в преследването на укриващи се иракски ръководители. Но скоро след това от различни места се чуват опасения, че Сирия може да се окаже следваща мишена на американска военна операция. Те възникват след като американската администрация обвинява сирийската страна, че дава убежище на приближени на Саддам Хюсеин и съхранява иракски химически и биологически оръжия.

Докато тези обвинения имат повече пропагандна стойност, по-чувствителни са атаките, че Сирия подкрепя движения като Хамаз и Хизбола, разглеждани като терористични. Това трудно може да се отрече, защото самата Сирия не смята, както и други държави, че въоръжените действия срещу окупаторите са терористични действия. Международното право също допуска партизанска борба. Сирия, която има претенцията да оглави

съпротивата срещу окупатора при отсъствие на предметен диалог, предпочита подобен метод пред пряко военно противостояние с Израел, предвид явното техническо превъзходство на противника. Това очевидно е препъни камък, като се има предвид, че след провала на последния тур на преговорите между двете страни през 2000 г., на 13 август 2004 г. шефа на генералния щаб на Израел внезапно заявява, че ако Сирия се откаже от подкрепата за Хамаз и Хизбола, ще получи цялата територия на Голанските възвишения до последно късче земя.⁷

Тук трябва да се припомни, че един от последните етапи от конфликта между Израел и Сирия е ракетно-бомбеният удар на израелските военно-въздушни сили срещу сирийска територия в нощта на 4 срещу 5 октомври 2003 година. Израелските военни обявяват, че тази бомбардировка е акт на възмездие срещу терористични актове на организацията „Ислямски джихад“, която по данни на спецслужбите, разполага с тренировъчен лагер на десет километра от столицата Дамаск. Според политическите наблюдатели обаче, това по-скоро е символичен акт, напомнящ на Сирия, че „може да си го получи“. Сирия реагира веднага, заявявайки, че бомбите са попаднали сред цивилно население и че на нейната територия не съществуват каквито и да било лагери на терористични групировки. Представителят на „Ислямски джихад“ Абу Рифаи съобщава, че цялата дейност на неговата организация протича единствено на територията на Израел и на Палестинската автономия. Сирийското ръководство внася в Съвета за сигурност на ООН проект за резолюция, осъждаща действията на Израел, но поради позицията на САЩ документът не се приема. Американският представител в ООН Джон Негропонт обвинява в речта си сирийците в подкрепа на терористите. Напрежението се задълбочава още повече през април 2004 г., когато израелските средства за масова информация съобщават, че Иран е възобновил доставките на оръжие за Хизбола, спрени малко преди началото на войната с Ирак. В информацията се твърди, че за тази цел се използват сирийски самолети, доставящи на пострадалите от земетресението в Бам хуманитарна помощ. Об-

ратно в Дамаск тези самолети долитат натоварени с иранско оръжие, което след това отправят в Ливан.

Отношенията се изострят още повече след гибелта – в кола бомба – в Дамаск на един от ръководителите на Хамаз – шейх Халил (26 септември 2004 г.). Заместник-министърът на отбраната на Израел Зеев Бойм за пореден път държи Сирия отговорна за подкрепата на терористичните организации, действащи срещу израелската страна. Той обещава Израел да започне провеждането на антитерористични операции на нейната територия. Сирия е наречена „централно кръстовище на тероризма,“ а президента на страната „регулировчик, направляващ терористичните актове“ и прикриващ екстремистките групировки. От своя страна Сирия обвинява Израел, и по-специално неговите спецслужби в причастност към инцидента. Това е първо убийство на ръководител на терористична групировка, извършено в Сирия. По този повод сирийското ръководство изразява безпокойството си, че агенти на чуждестранните спецслужби се чувстват твърде свободно на територията на страната. Дамаск обявява, че смята да предприеме редица действия по дипломатическите канали за предотвратяване на разрушаването на стабилността в региона.⁸

В началото на януари 2005 г. президентът на Сирия Бшар Асад отправя предложение към Израел за подновяване на преговорите, без предварителни условия. Израел обаче не е особено въодушевен. По време на своето посещение в централата на ООН в Ню Йорк израелският премиер отговаря на това предложение. Според него, от една страна Асад говори за готовността си да поднови преговорите с Израел, а от друга поддържа Хамаз и Хизбола, които продължават насилието. Тъй че вместо да се правят изявления за възобновяване на преговорите, по-добре би било да затворят щабквартирите и тренировъчните лагери на ливанските групировки.

Друг повод за изостряне на отношенията с Израел и САЩ в началото на 2005 г. е развитието на връзките на Сирия с Русия. На първо място това са опасенията, че Русия ще сключи договор по време на посещението на Б. Асад в Москва през януари 2005 г., за доставка на ракети „Искандер“ и „Игла“ на

Сирия. Във връзка с това Ариел Шарон лично се обръща към президента Владимир Путин с призив руската страна да не продава ракети на Сирия, тъй като това ще застраши сигурността на еврейската държава. Съединените щати също заемат недвусмислена позиция: „Политиката на САЩ в това отношение е много ясна. Ние сме против продажбата на въоръжение на Сирия, която е държава, подпомагаща тероризма. Руснаците добре знаят политиката ни. Възможни са потенциални санкции, ако на Сирия бъдат доставени ракети“, заявява говорителят Ричард Баучър. След това предупреждение руският военен министър Сергей Иванов отрича Москва да води преговори с Дамаск за продажба на ракети. Пред журналисти във Вашингтон той обаче посочва, че Русия не е поемала ангажименти, забраняващи продажба на такива оръжия в чужбина. Няколко дена след това президентът Владимир Путин уведомява израелския премиер Ариел Шарон, че страната му няма да промени плановете си за продажба на ракетни комплекси на Сирия, въпреки протестите на Тел Авив.

Посещението на сирийския президент, по думите на Владимир Путин, ще подпомогне премахването на застоя в отношенията между Москва и Дамаск, тъй като от 1990 г. – визитата на Хафез Асад, Русия не е посещавана от сирийски ръководител. Руският президент счита, че Башар Асад е „достоеен продължител на традициите на своя баща“. Путин отбелязва, че разговорите на четири очи са показали, че традициите на дружба между двете страни ще продължават. В резултат на посещението са подписани шест споразумения за сътрудничество в различни области на икономиката. Освен това двете страни са съгласували основните параметри за урегулиране на сирийския дълг към Руската федерация – Москва опрощава 73% от сирийския дълг, което означава, че сумата от 13,4 млрд. долара спада на 3,68 млрд. долара.⁹

Сирия от своя страна смята, че Руската федерация трябва да играе ефективна роля в Близкия Изток за възобновяване на блискоизточното урегулиране. Според нея позицията на Русия е основана на зачитане на решенията на Съвета за сигурност на ООН и на принципите на Мадридската конференция от

1991 г. Сирийският външен министър официално заявява, че между двете страни съществува огромен потенциал за сътрудничество и, че е необходимо отношенията да достигнат равнището от времето на Съветския съюз, което ще отговаря на интересите на Близкия Изток. По време на посещението си в Москва в края на януари 2005 г. президентът Башар Асад изразява мнение, че е необходима реформа в ООН и то във всичките ѝ структури. Може да се допусне, че това е своеобразен отговор на обвиненията на генералния секретар на ООН Кофи Анан, отправено през октомври 2004 г., че Сирия не изпълнява изискванията на Съвета за сигурност на ООН, в частност за това, че не изтегля своите военни формирования от Ливан, съгласно Резолюция 1559, приета на 2 септември 2004 г., по инициатива на Франция и САЩ.¹⁰ Кофи Анан подчертава, че пълното реализиране на резолюцията на Съвета за сигурност за изтегляне на сирийските военни части би отговорило на интересите не само на Ливан и Сирийската арабска република, но и на целия блискоизточен регион.

Началото на 2005 г. бележи ескалация на изострянето на отношенията между Сирия и САЩ. В ежегодното си послание „За състоянието на Съюза“ от 3 февруари 2005 г., президентът Джордж Буш обвинява Иран и Сирия в подкрепа на международния тероризъм, като конкретно отбелязва, че „Сирия, както и досега, позволява на терористите, чиято цел е да унищожат и най-малкия шанс за установяването на мир в региона, да използват нейната територия и част от земите на Ливан за реализирането ѝ.“ Йордания реагира още в същия ден като обявява, че е готова да стане посредник за подобряване на отношенията между Сирия и САЩ, ако Дамаск се обърне към нея с подобна молба. Това обещание президентът Башар Асад получава от йорданския крал Абдула Втори по време на посещението му в Хашимитското кралство. Подчертава се, че Йордания ще се възползва от добрите си отношения със Съединените щати, за да помогне натискът срещу Сирия да бъде намален и да се създаде подходяща атмосфера за възобновяване на преговорите между Сирия и Израел. Същевременно крал Абдула Втори отхвърля информацията, че на четиристранната

среща (8 февруари 2005 г.) между държавните глави на Египет, Израел, Йордания и Палестина ще предаде на израелското ръководство послание от сирийското правителство. Кралят посочва необходимостта от съсредоточаване на усилията към ренасансиране на арабската мирна инициатива, приета на срещата на високо равнище в Бейрут през 2002 година.

Най-висока точка на напрежението в началото на годината е атентатът от 14 февруари 2005 г. срещу бившия премиер на Ливан (подал оставка през октомври 2004 г.) Рафик Харири. Той е един от най-богатите хора в страната, известен политик и строителен предприемач, допринесъл особено много за следвоенното възстановяване на Ливан. Според ливанските политици смъртта на Харири може отново да хвърли страната в гражданска война. Симпатизантите на бившия премиер все по-настойчиво приканват към правителствени операции и масови действия срещу сирийските войски, ако те не се изтеглят незабавно. Счита се, че е възможно Сирия е замесена в атентата предвид факта, че отговорност за него е поела неизвестна групировка, наречена „Победа и джихад в голяма Сирия“ (Сирия и Ливан). Ливанската опозиция излиза с декларация, съдържаща призив към международната общност да се намеси за прекратяване на „окупацията“ на страната. В декларацията се отбелязва, че ливанското и сирийското правителство, което на практика държи властта в Ливан, са отговорни за това и за други подобни престъпления. Външната реакция на атентата обаче не е еднозначна. Така например Р. Алаф, политически анализатор за Близкия Изток в лондонския Кралски институт по международни отношения (Четъм Хауз) посочва, че това е работа на разузнавателна служба, а не на някоя малка терористична група, че който и да го е извършил цели да се създаде хаос в Ливан и да се насочат обвиненията срещу Сирия. Той е на мнение, че едва ли в Дамаск някой може да бъде наивен да вярва в каквато и да било полза от това убийство.¹¹

Както може да се очаква, особено остра е реакцията на САЩ. Те отзовават своя посланик в Сирия и предупреждават с нота правителството в Дамаск, че отношенията между двете страни се влошават още повече. Държавният секретар Кон-

долиза Райс изразява надежда, че сирийските власти ще разберат сигнала на Вашингтон. Западноевропейските страни също настояват сирийските войски да се изтеглят от Ливан. Скоро след това президентът Б. Асад съобщава, че с цел да се намали международното напрежение Дамаск ще започне изтегляне на силите си в размер на една дивизия (13 хиляди души) от Ливан, като предварително ги прегрупира в северната част на страната. Междувременно Иран и Сирия съобщават, че ще създадат общ фронт срещу предизвикателствата и заплахите срещу тях, намеквайки за опасност от страна на САЩ.

Независимо от тези и други усложнения в отношенията със Съединените щати, през последните години Дамаск успява да поддържа устойчиви взаимноизгодни отношения с Европейския съюз. Постоянният представител на Европейския съюз Хавиер Солана отбелязва, че няма причини Съюза да променя отношенията си със Сирия. През октомври 2003 г. Сирия подписва споразумение за асоциирано членство в Европейския съюз. Съгласно документа страната ще работи съвместно с Евросъюза срещу разпространението на международния тероризъм и на оръжията за масово унищожение. Документът предвижда създаването на зони за свободна търговия между Европейския съюз и Сирия до 2010 г. като част от Европейско-Средиземноморската зона, за защита на интелектуалната собственост, за сътрудничество в областта на транспорта, митническите услуги, туризма, опазването на околната среда, спазването на основните демократични принципи и правата на човека.

Близкоизточната практика сочи, че сепаративните споразумения са предпоставка за нови конфликти, поради това, че не са съобразени в пълна степен с интересите на страните и се постигат на основата на „компромиса“ от позицията на силата и под натиска на външни сили. Подобни споразумения не решават окончателно ключови проблеми, засягащи основата на арабско-израелския конфликт, а само временно притъпяват конфронтацията в региона, което по принцип, в резултат на натрупващите се негативни фактори, води към още по-сериозни конфликти. Това е и най-сериозната причина за нерешаването на близкоизточния проблем, и до голяма степен предпо-

ставя нежеланието на Сирия да се ангажира в двустранни „прагматични“ договорености с Израел.

Главна особеност на сегашния блискоизточен мирен процес е преходът от война към невоенни форми за изясняване на отношенията, свързани с власт, ресурси и жизнено пространство. Дял в него има и Сирия, която продължава да бъде за арабския свят локомотив на арабския национализъм и стремеж към независимо развитие. Едно успешно завършване на двустранните мирни преговори на максимално широка основа, в съответствие с принципите на международното право и Устава на ООН, ще укрепи комплексно регионалните отношения, ще направи възможно създаването на коалиции за сътрудничество, включващи и Израел. По този начин ще бъдат стимулирани и външните финансови потоци.

Много арабски държави, вкл. Сирия и Египет, обаче се притесняват, че военният потенциал на Израел може да окаже дестабилизиращо влияние върху регионалния баланс на силите. Ще се ожесточи конкуренцията между Саудитска Арабия и Израел за влияние върху малките държави от Персийския залив, между Сирия и Израел за влияние в Ливан и в Йордания, между Египет и Израел за водеща роля в региона. Поради това на този етап арабските държави, предимно Египет и Сирия, не са загрижени толкова от създаването на проамерикански блискоизточни структури за сигурност (даже напротив), колкото от идеята на САЩ за „нов Близък Изток“. Тя предвижда Израел да се превърне в център за демократизация и интеграция на регионалното пространство. Именно около него трябва да се създаде субрегионална общност за сигурност с Йордания и Палестина, при активното участие на Турция.¹² Подобна перспектива, колкото и примаамливо да звучи, не може да не предизвика сирийска загриженост.

Самата Сирия, без да претендира за ментор по въпросите на демокрацията и справедливото вътрешно устройство на съседните държави, се опитва да подпомогне онези аспекти на вътрешната сигурност и стабилност, по които има консенсус между тях. На това поприще е постигнат скромнен напредък. Подписаното през есента на 1998 г., с активните усилия на Си-

рия, от министрите на правосъдието и министрите на вътрешните работи на страните-членки на Лигата на арабските държави споразумение за борба с тероризма, става основа за периодични срещи на арабските министри на вътрешните работи за обмен на мнения за пътищата за по-нататъшно сътрудничество на органите за сигурност. Това оказва съществено положително влияние върху развитието на вътрешнополитическите процеси в арабските страни.

Глобалните промени в света неминуемо оказват влияние и върху Близкия Изток. Съвсем реално е да се предвиди, че в близко бъдеще в региона ще започне изграждането на нова парадигма на сигурността, тясно свързана с някои характеристики на новата система на международни отношения. Вече се забелязват тенденции, сочещи, че Близкият Изток навлиза в период на напрегнато и енергично търсене на регионални и международни механизми за гарантиране на сигурността в региона, за подбиране на работещи средства и организационни форми за нейното налагане. По-конкретно става дума за нещо повече от формалното провъзгласяване на палестинската държава и прекратяване състоянието на войната между Израел и тези негови съседи, с които той все още не е подписал мирни договори.

БЕЛЕЖКИ

¹ Foreign Policy March 1991 p. 13.

² New York Times, 24 October 1991.

³ Herald Tribune, 15 December 1999.

⁴ Middle East Journal, No 4, 1999.

⁵ Foreign Policy, (January) February 2000.

⁶ Threat Perceptions in The Middle East, Conference of Research Institutes, UNIDIR, Cairo 1995, pp. 30–44.

⁷ New York Times, 14 August 2004.

⁸ Le Monde, 28 septembre 2004.

⁹ Независимая газета, 23 января 2005.

¹⁰ Le Monde, 3 septembre 2004.

¹¹ Guardian, Febr. 20, 2005.

¹² Times, November 29, 2004.